

LINNÉ OCH ARTEDI

Av

EINAR LÖNNBERG

(Föredrag vid Svenska Linné-Sällskapets sammanträde i Stockholm den 16 nov. 1918.)

MINA DAMER OCH HERRAR! DÅ JAG NU I afton enligt uppdrag skall tala något om LINNÉ och ARTEDI, behöver jag visserligen ej komma med någon förutgående utredning om den förre, men jag misstänker, att det senare namnet för många av de närvarande har en ganska främmande och okänd klang. Dock var Artedi, det är så godt att säga det först som sist, en av de främsta grundläggarna till den moderna biologiska forskningen. Han var jäm-sides med Linné en banbrytare av högsta rang, och trots hans korta livstid, som avbröts just då han mänskligt att döma skulle börjat att verka, skall hans namn alltid intaga en hedersplats i den svenska vetenskapens hävdaböcker.

PETER ARTEDI var av en gammal västerbottnisk släkt. Den förste, som antog det till en början annorlunda skrivna släkt-namnet, var en bondson från Hiske by i Umeå landsförsamling. Denne var född på 1630-talet och skrev sig PETRUS MARTINI ARCTÆDIUS. Han studerade vid Åbo universitet och blev först lärare i Piteå och sedan präst. En av hans söner OLAUS stude-rade även i Åbo och blev först komminister i Anundsjö, seder-mera kyrkoherde i Nordmaling efter sin fader. Den näst äldste sonen i OLAUS ARCTÆDIUS' andra gifte med HELENA SIDENIA kal-

lades efter farfadern PETER. Han föddes den 27 febr. g. st. (= $10\frac{1}{3}$ n. st.) 1705. Redan vid mycket unga år drogs hans håg till naturstudier. I synnerhet var han, som han själv skriver, »Ichthyophilus». Från och med åtta års ålder började han att intressera sig för de inhemska fiskslagen och sökte senare jämföra sina egna beskrivningar med sådana, som han kunde finna i litteraturen. Även under skoltiden nyttjade han varje fristund till att undersöka fiskar och samla växter. Efter att ha genomgått Härnösands gymnasium »*summa cum laude*», styrde han sin kosa, ej som far och farfar till Åbo, utan till Uppsala universitet, där han inskrevs som student 1724. Till en början önskade hans far, att han skulle studera teologi. Måhända hägrade för honom som ett önskemål, att sonen efter honom skulle få Nordmalings pastorat, liksom han själv fått det efter sin far. Peters håg låg dock avgjort åt naturvetenskap och medicin, och slutligen fick han tillstånd att följa sin böjelse och inskriva sig i den medicinska fakulteten. Där gjorde han sig snart fördelaktigt känd såsom »*Studiosorum nulli secundus*» och erhöll ett »*stipendium regium*». Under Uppsalatiden förenklade han sitt namn först till ARCTÆDI och sedan till ARTEDI, i vilken form det ristats i vetenskapens historia med oförgänglig skrift.

Då den unge smålandsstudenten Carl Linnæus i sept. 1728 kom till Uppsala för att fullfölja sina medicinska och naturvetenskapliga studier, var han mån om att söka sig ett nyttigt umgänge. Han sporde därför vilken student som var den skickligaste inom det område, åt vilket han själv skulle ägna sina krafter. På denna fråga gavs från alla håll ett enstämmigt svar: »ångermanlänningen Peter Arctædius är den förnämste i lärdom och forskningsflit». Linnæus upptändes härigenom av iver att få lära känna och knyta vänskap med en så begåvad yngling. Han sökte honom dock förgäves, ty Arctædius hade nyss förut kallats bort till sin faders dödsbädd i Nordmalings prästgård och stannade kvar i föräldrahemmet inpå nyåret. Förmodligen återvände han till Uppsala först i mars 1729. Knappt hade Linnæus då fått bud om Arctædi återkomst, förr än han genast följande dag sökte honom, och han har skildrat deras första möte med föl-

jande ord: »Så såg jag honom högre till gestalten, magerlagd och med långt, mörkt hår, till anletsdragen ganska lik porträtt av JOHANNES RAJUS,¹ med ödmjukt sinne, ej brådstört i omdömet, men likväl rask, på en gång fast och mogen, en man av gammaldags heder och tro. Jag gladdes, då våra samtal genast vändes till stenar, växter och djur; jag kände mig gripen av hans vetenskapliga iakttagelser, som han ej tvekade att vid vårt första möte meddela mig. Jag åstundade hans vänskap, och han vägrade den ej, utan lovade sina tjänster i gengäld och fyllde sitt löfte i handling. Så odlade vi denna helgade vänskap utan avbrott i sju långa år i Uppsala, alltid med samma trohet, men med alltjämt ökad värme. Han var min bästa vän och jag hans.»

Som bevis på den fasta lit och det djupa förtroende de båda unga männen hyste till varandra, må nämnas följande yttringar därav. När Linnæus drog bort på sin färd till det för dåtiden så fjärran Lappland, insatte han i skriftligt testamente Arctædius såsom sin huvudarvinge till alla manuskript och naturhistoriska samlingar, och denne utfäste sig att, om Linnæus dukade under, utgiva vad han ansåg vara därtill lämpligt och värdt att publiceras. Å andra sidan skrev Arctædi, när han några år senare stod i begrepp att resa utomlands, till sin vän och anförtrodde honom sina böcker m. m. samt bad honom behålla dem, därest det ej skulle förunnas honom att återvända till hemlandet. En olycksanings, som tyvärr gick i fullbordan.

Den vänskap, som stiftades mellan de båda unga naturforskarna vid deras första möte och som varade lika innerlig och varm ända till dess den enes förtidiga död skilde dem åt, var otvivelaktigt av ofantligt stor betydelse för bådas utveckling och förkovran i vetenskapligt avseende. På samma gång var den också för dem en glädjekälla under deras ekonomiskt ganska bekymmerfulla och torftiga studietid. Linné betygar det senare med sitt blomsterspråk: Med huru stor och ömsesidig förnöjelse beundrade vi ej vår vänskaps första framspirande knoppar, och huru gladdes vi ej åt våra själars lyckliga förening. De båda vänners laggnings och lynnesart var ganska olika. Linnæus

¹ JOHN RAY, den framstående engelske naturforskaren.

säger om sig själv, att han var »liten, yr, hastig, qvick». Om Artedi yttrar han däremot, att han hade ett mera anspråkslöst sinnelag och var allvarligare och uppmärksamare, långsammare till iakttagelser och i allting, men noggrannare. Linnæus berömde sig av att vara mera snarrådig i utförandet av en sak, under det att Artedi till en viss grad var fallen för uppskov, men det hände, att han log åt sin vän, då denne ånyo fick upptaga arbetet med saker, som fallit honom ur minnet. Så uppstod en ädel tävlan mellan dem på de olika studieområdena. Linnæus fann snart, att Artedi redan hade så långt försprång framför honom i alkemien, att han misströstade att hinna fatt honom och därför helt avstod från dylikt strävande. I botaniken, om vilken Linnæus dagligen vinnlade sig, blev han däremot segrare. På detta sätt tävlade de och ägnade sig med största iver åt den ena efter den andra av naturvetenskapens olika grenar, till dess att endera fann sig överträffad och erkände den andres mästerskap. »Båda kämpade», säger Linné, »för att vinna seger på ichthyologiens område, till dess att jag efter långvarigt arbete måste tillstå mig övervunnen och lämnade detta studium åt honom ensam liksom även läran om kräldjuren, däremot medgav han gärna mitt företrede i kunskapen om fåglar och insekter. I mineralogi och läran om fyrfotadjuret (= däggdjuren) höllo vi jämna steg på studiefältet och arbetsnitet förblev hos båda.» När en gjort ett rön och meddelat den andre, eggades dennes avund. Var och en försökte bevara sin hemlighet, men ej för att länge förtiga den, ty deras inbördes vänskap kunde knappt låta en dag förgå, utan att den ene mälde för den andre, vad han uppdagat.

»Denna tävlan, som blandade sig i våra strävanden, sporrade bådas flit och gav ny eggelse till arbetet. Icke en dag förgick, utan att den ene gick till den andre, låt vara att vägen mellan våra boningar var lång och skulle kunnat synas avhålla oss från att oftare råkas. Den ene talade om för den andre såväl medgång som motgång, allt som händt. Det var en tröst för båda att så lunda ha en kamrat i ödets alla skickelser, och det var en ljuv lott att lika dela ondt och godt.»

Ungefär så skildrar Linné sina och sin väns karaktärsdrag,

deras innerliga vänskap och kamratliv under den gemensamma studietiden i Uppsala. Om Artedis förmåga på andra områden än de naturvetenskapliga yttrar han vidare: »Han var synnerligen väl hemma i humaniora samt i moderna språk, lärd filosof och utrustad med solida kunskaper i medicinen; han förstod att om allt möjligt med skarpt omdöme och en djupgående lärdom hålla de angenämaste föredrag (*»blandissimos sermones»*), så att ingen skildes från hans sällskap utan att erkänna honom vara värd aktning.» Det är uppenbart, att det under alla omständigheter är av största nytta att vid idkandet av studier få utbyta tankar och dryfta olika spörsmål med andra, då det ju bidrager till begreppens klarläggande o. s. v. I föreliggande fall var det dock mera än eljest betydelsefullt av flera skäl. Ett av dessa var, att undervisningen i naturvetenskap vid Uppsala universitet vid denna tid låg så gott som i lägervall, vilket på ett mycket belysande sätt närmare utvecklats av prof. TH. M. FRIES i hans präktiga verk *Linné*. Visserligen funnos där tvenne professorer inom den medicinska fakulteten, som skulle handhaft dessa lärofack och som dessutom utan motsägelse båda voro lärda och framstående män, nämligen LARS ROBERG och OLOF RUDBECK d. y. Båda voro dock redan till åren komna och hade av olika skäl dragit sig bort från undervisningen. Den förre var född 1664 och sålunda vid Linnés ankomst till Uppsala ej långt från 65 år. Artedi, som var 4 års äldre Uppsalastudent, hade måhända kommit något mera i beröring med Roberg och stod otvivelaktigt väl hos honom, möjligen bl. a. även på den grund, att Artedi redan vid yngre år dissekerat fiskar och studerat deras anatomi. Detta ämne intresserade Roberg, som själv sysslat därmed och vid sin död efterlämnade avbildningar och manuskript om dylika saker.¹ Emellertid torde Artedi näppeligen erhållit mycken undervisning av Roberg, och Linné synes huvudsakligen blott ha deltagit i några betalda kollegier för honom. Han fick dock enligt prof. THORE FRIES tillträde till Robergs bibliotek samt råd och upplysningar av honom.

¹ Dessa papper kommo senare i händerna på den tyske zoologen J. KLEIN, som dock ej förstod att draga tillbörlig nytta därav. Kleins fisksystem var också mycket underhålligt.

Rudbeck var ännu äldre än Roberg och åtnjöt dessutom tjänstledighet för vetenskapliga arbeten inom ett annat verksamhetsfält — filologien —, som hans vidtfamnande ande och stora lärdom även gjorde anspråk på. Vid 67 års ålder måste Rudbeck visserligen år 1727 på grund av omständigheternas tvång — ställföreträdarens, adjunkten MARTINS död — återupptaga undervisningen i naturvetenskap, men det blev ej så särdeles många föreläsningar. Ämnet var de svenska fåglarna. Rudbeck visade under dessa föreläsningar ett präktigt, av honom själv handmålade planschverk över svenska fåglar (av vilka ännu 217 finnas i behåll i Leufsta bibliotek). Linné fick sedan i Rudbecks hem bättre tillfälle att studera dessa planscher, och han grundade säkerligen till stor del på dessa ett litet ungdomsverk »*Methodus avium Sveticarum*», som dagtecknades såsom avslutat 1 jan. 1731.¹ Det var utan tvivel på grund av detta förmånliga tillfälle till ornitologiska studier, som Linné i den inbördes tävlan blev Artedis överman på detta fält.

Men låt vara att de båda, men kanske i synnerhet Linné, gynnades med tillstånd att få låna böcker av professorerna och att båda hade tillgång till universitetsbiblioteket, som av dem flitigt anlätades. De fingo dock ej i avsevärd mån någon undervisning eller handledning, utan voro huvudsakligen autodidakter. De skulle säkerligen också hava kommit att lida av autodidaktens svagheter, om de ej ömsesidigt mot varandra utövat ej blott kamratens utan även lärarens kall.

Det var härvid av utomordentligt stor betydelse, att de, såsom ovan framhållits, voro till lynne och kynne så pass olika varandra och att de härvidlag så lyckligt kompletterade varandra. Linné hade otvivelaktigt en livligare fantasi och var alltså mera rik på uppslag av olika art. Men å andra sidan vågar man nog antaga, att ej så sällan hans ungdomshypoteser och teorier togo formen av lösa hugskott, vilka dock bortrensades av den betänksamme och alltid skarpt logiske Artedi. Vid ett föregående tillfälle² har jag härom yttrat: »Men som en klok beskärning ökar

¹ Utgivet till minnesfesten 1907 av Uppsala universitet.

² Peter Artedi. Ett tvåhundraårsminne. K. V. A. Årsbok 1905.

trädets krafter och kommer det att utveckla rikligare med frukt, så verkade Arctædii obevekliga, men på samma gång alltid hovsamma och vänliga kritik på Linnæi vetenskapliga utbildning och bidrog nog ej oväsentligt till att hos honom utdana de befintliga stora anlagen, särskilt försåvidt systematiseringen angår. Ty Arctædii egna anlag voro just i detta avseende framstående, såsom hela hans vetenskapliga verksamhet ådagalägger.»

Å andra sidan torde det ej lida något tvivel, att Linnæi sprudlande idérikedom utgjorde en nyttig stimulus för Artedi, som var »sen, alfvarsam». Det intima umgänget, diskussionerna och samarbetet på studiekammaren måste ovillkorligen medföra, att bådas tankeriktning ofta tog en m. l. m. gemensam eller åtminstone parallell stråt. De insågo båda det hart när kaotiska tillståndet inom naturvetenskapen. Det fanns knappt något system varken i zoologi eller botanik, åtminstone ej något konsekvent sådant. Indelningen var ej planmässig i likvärdiga, varandra uteslutande grupper eller avdelningar, och som indelningsgrund användes ej eller blott delvis morfologiska karaktärer. Så, för att taga ett exempel från zoologiens område, indelade Ray och WILLOUGHBY, och de voro dock de bästa bland föregångarna, fåglarna i två huvudavdelningar, lant- och vattenfåglar. De förra delades i sådana, som hade näbb och klor krokiga (såsom rovfåglar och papegojor!) eller ock tämligen raka. Dessa senare indelades efter storlek i *Maximæ*, *Mediæ*, *Minores* och *Minimæ*. Benfiskarna uppdelades av samma auktorer efter så olikvärdiga och varandra ej uteslutande indelningspunkter, att de olika grupperna utgjordes av 1. platta fiskar = flundror, 2. ålliknande, långsträckta fiskar, 3. fiskar med kort kroppsform och utan bukfenor, 4. fiskar med blott mjuka ryggfenstrålar samt 5. taggfeniga fiskar.

Av de nu så godt som av var bildad man kända, subordinerade begreppen klass, ordning, familj, släkte och art fanns före Artedi och Linné blott art, vilket fastställts av Ray och Willoughby. Däremot förekommo ej de andra kategorierna. Visserligen ser man de sistnämnda författarna använda uttrycket *genus*,

men det brukas i ytterst olika omfattning på olika ställen, och ett *genus* kan underavdelas i tvenne eller flera andra o. s. v.

Lika illa som det var ställt med systematiken, lika förvirrade voro begreppen med avseende på terminologi och nomenklatur. Det fanns inga enhetliga och allmängiltiga namn varken på avdelningarna eller på de olika slagen av djur eller växter.

När man t. ex. ville uttrycka namnet på den avdelning, som omfattade de mjukfeniga fiskarna enligt Ray och Willoughby, fick man säga »*Pisces ovipari, quibus pinnarum dorsalium radii omnes molles et flexiles sunt*» (Artedi skrev blott *Malacopterygii*). Däggdjuren kallades av Ray »*Animalia vivipara pilosa*» (Linné skrev senare blott *Mammalia*). Sålunda i stället för namn måste man använda en hel fras av m. l. m. beskrivande innebörd, och detta gällde ej blott om olika grupper, utan även om arter. Dessutom användes mången gång samma ord eller namn för olika slag av djur och å andra sidan kunde samma djur eller grupp av djur ha en hel rad av olika namn. *Canis* och *Vulpes* betydde sålunda ej blott hund och räv, utan utgjorde på samma gång namn på vissa hajar, och den av dessa, som kallades *Vulpes*, nämndes stundom också *Simia* = apa. Namnen *Turdus*, trast, *Passer*, sparv, *Cuculus*, gök, *Hirundo*, svala, *Milvus*, glada, o. s. v. nyttjades ej blott för de nämnda fågelslagen utan även för olika fiskarter o. s. v. Det må vara nog med dessa exempel. De torde tillfyllest visa, att det krävdes ej blott ett friskt mod, utan även ovanligt stora förutsättningar i andra avseenden för att bringa ordning och reda i detta ofantliga kaos. Men de båda uppsalastudenterna gjorde det.

När Linné 1735 utgav sin första upplaga av *Systema naturæ*, detta första, till synes enkla schema, som på sätt och vis är alla verkliga naturvetenskapliga systems moder, huru avvikande de än äro eller bliva, hade Artedi blott lämnat tvenne däri synligt framträdande bidrag därtill. Dessa voro dels systemet över fiskarna i dess helhet och dels indelningen av umbellaterna efter svepets förhållande. Det sistnämnda är ju i och för sig av underordnad vikt, men det lämnar en antydning om, att samarbetet även sträckte sig till botaniken. Att det stora hela

är en frukt av Linnés egen tankeverksamhet är ju uppenbart, men att mångt och mycket sannolikt kommit till sin definitiva form under de båda vännernas årslånga diskussioner är ej osannolikt. I vilken mån samarbetet tryckt sin prägel på detta verk är ej lätt att avgöra. Genom några jämförelser kan man dock kanske komma till insikt om ett och annat.

Till att börja med bör då ånyo erinras om, att första upplagan av *Systema Naturæ* utgavs i Leiden 1735.¹ Manuskriptet hade Linné dock till största delen medfört hemifrån, ehuru Artedis direkta bidrag först lämnades av denne, då vännerna möttes i Leiden. Artedi hade nämligen rest från Sverige till England redan i sept. 1734 och hade på återväg därifrån sommaren 1735 kommit till Holland. Han hade även sitt stora verk med all sannolikhet åtminstone till stommen färdigt, då han lämnade hemmet, ty han skrev företalet, som betecknade det helas avslutning, i London 1735. På eftersommaren samma år var manuskriptet i varje fall fullt tryckfärdigt, och Artedi föreläste det för Linné, då denne en gång i sept. besökte honom i Amsterdam. Mot några få anmärkningar, som Linné vid detta tillfälle gjorde, försvarade Artedi ihärdigt sin mening. Då Artedi få dagar efter detta sammanträffande omkom genom olyckshändelse, hade han säkert ej tillfälle att göra några ändringar, och Linné publicerade sedan manuskriptet i fullständigt samma form, som det förelåg vid Artedis död, under titeln »PETRI ARTEDI *Sveci, Medici Ichthyologia sive Opera omnia de Piscibus*» (blott med tillägg av några hänvisningar till sina *Fundamenta Botanica*, vilken bok ej var tryckt, då Artedi dog). Av detta synes framgå, att såväl Artedis verk som ock Linnés första holländska publikationer (*Systema Naturæ* ed. I, *Fundamenta botanica* etc.) åtminstone i all huvudsak voro Uppsalaprodukter. En jämförelse av de synpunkter, som av de båda författarna gjorts gällande i deras grundläggande verk, kan sålunda äga sitt intresse, ehuru den här endast kan bli rätt flyktig.

Vad systematiken angår använde båda en uppdelning i klas-

¹ Enligt TH. M. FRIES avlämnades manuskriptet till boktryckaren redan i juli, ehuru tryckningen ej var avslutad förrän i december.

ser, ordningar, släkten och arter samt definierade dessa olika begrepp. Enligt bådass uppfattning borde djurriket uppdelas i 6 klasser. Ordningarna utgjorde enligt Linné en uppdelning av klassen för att ej flera släkten skulle sammanföras än man kunde överskåda; Artedi framhåller, att indelningen kunde vara antingen artificiell eller naturlig. Det förra slaget förkastade han och framhöll, till vilka absurda resultat det ledde, om man byggde på ytliga och oriktiga karaktärer. Han önskade naturliga klasser eller ordningar och ville i dem sammanfatta sådana släkten, som hade en naturlig överensstämmelse i de flesta avseenden.¹

Om växtsläktena säger Linné i *Fundamenta Botanica* (1735), att de äro så många, som de naturliga växtarterna förete olika »fructificationes», och i *Critica Botanica* de växter, som överensstämma i »fructificatione» böra förenas i ett släkte. Artedi uttalar, att genus eller släkte i naturalhistorien i allmänhet är en viss analogi mellan vissa arter, som till delarnas gestalt, läge, antal eller proportion så överensstämma, att de åtminstone till någon del avvika från alla andra släktens arter. Artedis diagnos är tydligen här klarare och allmängiltigare. Han utvecklar också, huru de karaktärer böra vara beskaffade, på vilka släktet baseras. Artedis krav på naturliga släkten gjorde, att han stundom uppställde flera sådana än Linné. Så t. ex. skilde den förre mellan *Salmo*, lax-, *Coregonus*, sik- och *Osmerus*, nors-släktena, vilka alla Linné däremot sammanslog till ett enda, *Salmo*. Att skapa naturliga släkten ansåg han vara ett det förnämsta målet i ichthyologien. Vi se sålunda, huru Artedi överallt yrkade på en naturlig indelning av systemet. Linné var mindre sträng. Han sade arten och släktet äro naturens verk, klassen och ordningen konstens och naturens.

Då artbegreppet redan fanns förut, inskränkte sig Linné till att blott säga: Vi räkna så många arter, som från begynnelsen skapats. Artedi inlät sig ej på förhållandet till skapelsen, utan

¹ Han talar t. o. m. om, att släktena böra rätt och naturligt ordnas sinsemellan till vissa »maniplar», och ordningarna uppstå sedan liksom självmant av dem. Dessa manipular motsvara tydligen senare tiders familjer, så att han visar sig även härvidlag vara en föregångsman.

sade, att art kallas inom ichthyologien varje fisk, som är skild från alla övriga arter inom släktet på sätt, som han närmare definierade och utvecklade.

Till följd av det fullständiga virrvarr, som rådde inom hela naturvetenskapen med avseende på namnen, var det av primär vikt för att ej säga nödtvång att bringa fasthet och reda i terminologi och nomenklatur. De båda unga forskarna hade också i hög grad vinnlagt sig härom samt även lyckats. Linné har vid flera tillfällen med stor skärpa och slagfärdighet framhållit nödvändigheten av namn och nomenklatur. Bl. a. säger han i *Critica Botanica*: om någon kände alla växter och deras egenskaper, men icke gav namn åt dem, kunde han ej meddela andra sin kunskap. »Bonden igenkänner växter, kanske också djuret gör det, men vem av dem har något vetande om växterna? Därför yttrar ISIODORUS *Nomina si nescis, perit et cognitio rerum.*»

I sina nomenklaturregler visa Linné och Artedi största överensstämmelse. De framhålla båda t. ex. att för varje släkte måste nyttjas blott ett och samma namn, som ej får överföras till andra släkten (ej ens från zoologiens till botanikens område eller tvärtom). Släktnamnet skall utgöras av ett ord (ej gärna sammansatt) av latinskt eller grekiskt ursprung, ett substantiv (ej adjektiv). Härtill kommo ytterligare en hel del regler. På samma sätt reformerades artnamnen efter liknande stränga regler, rigorösare t. o. m. än i nutiden. Det kan synas egendomligt, att ingendera av de båda reformatörerna under denna sin verksamhet nådde fram till binomenklaturens Columbi-ägg, då de dock fastställt, att varje djur eller växt skulle utmärkas med ett »släktnamn» och ett »artnamn». Orsaken till att de så att säga blevo stående framför målet utan att dock nå det torde ligga däri, att de voro alltför stränga i sina anspråk på vad de kallade artnamn. De ville nämligen, att detta skulle innebära och framhålla den egenskap, varigenom en art skiljes från en annan. Linné sade t. o. m.: artnamnet skall vid första ögonkastet ådagalägga arten, i det att det innehåller den artskiljande karaktär, som är inpräglad hos själva växten. Artedi uttryckte ungefär

samma sak, i det han yttrade: de artnamn äro oäkta, som ej skilja en art från de övriga av samma släkte och icke kunna göra det. Dessa teser belyste de båda med talrika exempel och förkunnade, att sådana artnamn ej finge väljas, som hänsyftade på relativ storlek, blomningstid, ursprung, färg eller andra varierande egenskaper. Linné önskade visserligen, att artnamnet skulle vara kort, men på samma gång uttalade han, att det ej fick utgöras blott av ett adjektiv, utan ett substantiv måste tilläggas för att visa, vilken del av organismen, som adjektivet hänförde sig till. Sålunda skulle man ej få säga *Viola tricolor*, utan *Viola tricolor corolla*, ty det var blomman, som hade tre färger. På grund av dessa stora anspråk stannade nomenklaturen i viss mån på halva vägen, och först omkring 20 år senare blev det Linné förbehållet att taga steget fullt ut och begränsa även artnamnet till att vara blott ett namn och ej en diagnos eller en del av en sådan, som han och Artedi från början yrkat på. Med den allt hastigare tillväxten av kända och vetenskapligt beskrivna arter blev det ju också allt svårare att med ett fåtal ord känneteckna varje art, och den vetenskapliga systematiseringen av djur och växter, som arbetar med mångfaldiga tusenden av arter, skulle blivit omöjlig, om ej binomenklaturens Ariadnetråd skänkts oss.

I ett avseende skilde sig Artedi rätt mycket från Linné, nämligen däri, att han ägnade så mycken uppmärksamhet åt anatomen eller morfologien. Han genomgår fullständigt fiskarnas kroppsbyggnad i en allmän översikt, som han kallar *Partes Piscium*, och dessutom behandlar han i *Descriptiones specierum piscium* ganska noggrant varje arts morfologi. Han hade nämligen, såsom Linné i företalet framhåller, dissekerat fiskar från Mälaren under sin studietid i Uppsala förutom dem, som funnos i Nordmaling. Ävenledes hade han under sin utländska resa fått tillfälle att företaga en del dissektioner. Beskrivningarna på de fiskar, han själv haft tillfälle att studera, äro därför mönstergilla,¹ och överhuvudtaget var Artedi böjd att grunda sin systematiska

¹ »...descriptions which even now are models of exactitude and method», skrev den frejdade ichthyologen GÜNTHER 1880, och det är alltså sanning.

indelning på morfologiska karaktärer. Just därav kom hans upprepade yrkanden på naturlig indelning, och hans framställningar sig därför i nutidens ljus måhända mera tilltalande och mogen. Frånsett denna avvikelse, som väl hade sin grund i att Artedi var zoolog och dessutom speciellt fördjupat sig i studiet av en klass, som han alltså bättre kunde överblicka, under det att Linné var i huvudsak botanist, men dessutom sökte famna hela naturvärlden, varför han omöjligen kunde ingå i för många detaljer, visar sig överensstämmelsen i uppfattning hos de båda forskarna särdeles i ögonen fallande. Denna överensstämmelse kan ej förklaras på annat sätt än som en frukt av de gemensamma studierna, varvid genom oupphörliga överläggningar, tankeutbyten och dispyter hos båda en likartad åskådning av en mängd saker utkristalliserats. Huru mycket eller vad den ene eller den andre skänkt till utformandet och fulländandet av denna tankebyggnad, är omöjligt att säga. Troligen skulle knappt de båda unga naturforskarna ens själva kunnat med full visshet avgöra det. Men så mycket kan påstås, att det utan tvivel är det ärliga och nitiska samarbetet mellan dessa män, som lagt den fasta grunden, på vilken naturalhistorien kunnat uppbyggas och nå den utveckling, som den sedan fått.

Utom det Artedis huvudverk, ur vilket i det ovanstående ett och annat refererats, lämnade han efter sig ett litet botaniskt manuskript, daterat Nordmaling i febr. 1729, varjämte han författat texten till tredje bandet av det stora arbetet *Sebæ Thesaurus*, vilket innehåller beskrivning av fiskar.

Det nämnda botaniska manuskriptet trycktes först till 200-årsdagen efter Artedis födelse och har sålunda ej kunnat utöva något inflytande på botanikens utveckling. I huvudsak är uppställningen i detsamma efter TOURNEFORT'S »system», men åtskilliga förbättringar ha dock gjorts däri. Även är av intresse att se, huruledes Artedi uppmärksammat och använt som indelningsgrund en sak, som i långt senare tillkomna system tillagts stor betydelse, nämligen blommans läge i förhållande till fruktämnet.

Arbetet med fiskarna för det nämnda verket *Sebæ Thesaurus* fick Artedi genom Linnés bemedling. Den rike apotekaren SEBA

i Amsterdam hade nämligen hopbragt ett för sin tid ofantligt privatmuseum, vars övriga innehåll 1735 redan till största delen var beskrivet, så att huvudsakligen blott fiskarna återstodo. Dessa erbjöd Seba åt Linné att beskriva, men denne var ej särdeles hågad därför. Då emellertid helt oväntat Artedi kom till Holland, var ju ingen mera kompetent och lämplig än han att utföra detta arbete, och Seba var mycket nöjd med en sådan vändning. Artedi gick till verket med sin vanliga arbetsflit och hade i det närmaste slutat det hela, då han på kvällen den 27 sept. (g. st.) på återväg hem genom de mörka gatorna från Sebas boning föll i en av Amsterdams kanaler och drunknade. Linné, som fick underrättelse härom genom en landsman SOHLBERG, skyndade genast till Amsterdam, djupt gripen av sin väns olycksöde. Med bistånd av sin mecenat G. CLIFFORD räddade Linné ehuru med vissa svårigheter Artedis manuskript och utgav dem från trycket.

Det vilar en djup tragik över Artedis så hastiga och förtidiga bortgång. Han stod efter många års tråget arbete alldeles vid sitt mål att promoveras till medicinæ doctor, men hann det ej. Han hade sitt stora manuskript färdigt, men fick ej se det i tryck. Han rycktes bort, som Linné säger, »*in florentissima ætate*» såsom blott 30-årig. Ehuru han redan hunnit bliva »*nationis suæ decus et ornamentum*» samt »*Ichthyologorum Princeps*», vigdes han till griftero på en fattigkyrkogård i Amsterdam, där aldrig något minnesmärke utvisat hans grav, och man vet ej nu ens, var den varit.¹ Men längre än minnesstoder skall hans vetenskapliga gärning leva, och vid sidan av Linné skall han för alla tider framstå såsom en av grundläggarna till den moderna naturforskningen. Det bör då ock med vördnad och stolthet minnas, att han skrev sig PETRUS ARTEDI *Svecus*, och att han var en sann och äkta son av detta land.

¹ Då Kgl. Vetenskapsakademien ville hugfästa 200-årsminnet av Artedis födelse, befunns det därför lämpligast att resa en minnessten över honom i Kgl. Zool. Sällskapets *Natura Artis Magistra* park.

Lönnberg, Einar. 1919. "Linné och Artedi : (Föredrag vid Svenska Linné-sällskapets sammanträde i Stockholm den 16 nov. 1918)." *Svenska Linne*

sa

..

llskapet

a

°

rsskrift = Yearbook of the Swedish Linnaeus Society 2, 30–43.

View This Item Online: <https://www.biodiversitylibrary.org/item/246363>

Permalink: <https://www.biodiversitylibrary.org/partpdf/260847>

Holding Institution

Harvard University Botany Libraries

Sponsored by

BHL-SIL-FEDLINK

Copyright & Reuse

Copyright Status: Public domain. The BHL considers that this work is no longer under copyright protection.

This document was created from content at the **Biodiversity Heritage Library**, the world's largest open access digital library for biodiversity literature and archives. Visit BHL at

<https://www.biodiversitylibrary.org/>